

Od września 1960 r. Prodziekan, a od 1962 r. Dziekan
Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi UAM

Profesor Maria Czekańska (24.01.1902 – 09.04.1991)

Prof. Maria Czekańska urodziła się 24 stycznia 1902 r. w Pniewach w rodzinie o tradycjach nauczycielskich. W latach 1921-1926 studiowała geografię i geologię pod kierunkiem prof. Stanisława Pawłowskiego na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Poznańskiego. Efektem studiów była praca pt. *Stopień zniemczenia nazw topograficznych w Polsce północno-zachodniej* oraz dyplom nauczyciela szkół średnich. Równocześnie od 1921 r. do 1939 r. pracowała w Prywatnym Gimnazjum i Liceum p.w. Najświętszego Serca Jezusa w Poznaniu.

Do podstawowego dorobku naukowego należą prace oceanograficzne, szczególnie dotyczące problemów Bałtyku. M. Czekańska w ówczesnych latach była jednym z nielicznych polskich geografów zajmujących się i rozwijających oceanografię. Opracowała nowy podział południowego Bałtyku, który wytyczyła na podstawie kryteriów morfologicznych i batymetrycznych oraz wprowadziła nowe nazwy i pojęcia dotyczące morfologii dna morskiego. Efekty powyższych prac znalazły odzwierciedlenie w dysertacji pt. *„Złodzenie Bałtyku”*, napisanej pod kierunkiem prof. S. Pawłowskiego, która w 1933 r. umożliwiła jej uzyskanie stopnia naukowego doktora filozofii w zakresie geografii.

Lata okupacji M. Czekańska spędziła włączając się bardzo aktywnie w nurt tajnego nauczania, początkowo w Poznaniu, następnie w Warszawie oraz w Małej Wsi koło Grójca. W Warszawie uczestniczyła także w pracach naukowych konspiracyjnego Uniwersytetu Ziemi Zachodnich oraz tworzącego się Instytutu Zachodniego. W ramach tej działalności wydała pracę *„Ziemie powracające”*, która była jedną z trzech tajnie wydanych książek poświęconych ziemiom zachodnim.

Po wojnie wróciła do Poznania i kontynuowała pracę w szkolnictwie w **latach 1946-1956 na stanowisku nauczycielki** w Gimnazjum i Liceum im. Klaudyny Potockiej oraz równocześnie w **Państwowym Gimnazjum i Liceum im. Generalowej Zamojskiej**, które w 1950 r. zmieniło nazwę na **Państwową Szkołę Ogólnokształcącą Stopnia Licealnego Numer 2**, a w 1966 r. na **II Liceum Ogólnokształcące im. Heleny Modrzejewskiej**. Od 1993 roku Szkoła nosi nazwę **II Liceum Ogólnokształcące im. Generalowej Zamojskiej i Heleny Modrzejewskiej**. Współpracowała także z Kuratorium Szkolnego Okręgu Poznańskiego, gdzie w latach 1946-1956 kierowała Ośrodkiem Metodycznym Geografii i Geologii.

Pracę jako nauczycielka dr M. Czekańska wykonywała prowadząc jednocześnie działalność naukową na Uniwersytecie Poznańskim, ponieważ w 1947 r. została zatrudniona na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Poznańskiego na stanowisku starszego wykładowcy i prowadziła zajęcia z oceanografii oraz metodyki nauczania geografii. Efektem działalności naukowej były współautorskie prace dotyczących ziem zachodnich: „*Monografii Odry*” (1948; w niej *Obszar ujściowy Odry*) oraz *Fale burzowe na południowym Bałtyku* (1948).

Od 1950 r. uczestniczyła w pracach komitetu redakcyjnego czasopisma „Geografia w Szkole”, a od 1952 r. była członkiem Komisji Programowej Geografii i Geologii. W 1956 r. dr M. Czekańska otrzymała stanowisko adiunkta w Studium Zaocznym Geografii Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi UAM w Poznaniu. W 1958 r. została przewodniczącą Wydziału Geografii Szkolnej Polskiego Towarzystwa Geograficznego, a w 1960 r. na wniosek ministra oświaty powołano ją na stanowisko przewodniczącej Komisji Programowej Geografii oraz Komisji Ocen Podręczników i Szkolnych Pomocy Geograficznych. Wymienione działania łączyła równolegle z pracą w sekcji geografii szkolnej w oddziale poznańskim PTG, którą kierowała do 1957 r.

W 1960 r. w uznaniu wybitnych osiągnięć naukowo-dydaktycznych przyznano M. Czekańskiej stanowisko docenta. To umożliwiło objęcie od września 1960 r. stanowiska prodziekana, a od 1962 r. dziekana Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi UAM. W 1965 r. powstał Zakład Metodyki Geografii przy Katedrze Geografii Fizycznej UAM, który został przekształcony w 1966 r. w Zakład Geografii Regionalnej i Dydaktyki Geografii. Kierownikiem Zakładu aż do 1971 r. była M. Czekańska. W 1966 r. Rada Państwa przyznała docent Marii Czekańskiej tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego nauk przyrodniczych, który był podsumowaniem i uhonorowaniem całokształtu jej pracy naukowo-dydaktycznej.

Dorobek prof. M. Czekańskiej liczy około 200 prac z zakresu oceanografii, hydrografii, geografii regionalnej, dydaktyki geografii a także wielu publikacji popularno-naukowych: *Morze i Pomorze; Czechosłowacja; Pomorze Zachodnie, Przyodrze, Pogranicze* (1942); *Norwegia, Szwecja, Finlandia i Dania* (1948), *Nad wodami Bałtyku* (1965). Wyjątkowymi opracowaniami są książki *Z biegiem Odry* (1946), nagrodzona przez Polski Związek Zachodni oraz *Na wielkim szlaku jezior* (1963). Z zakresu geografii regionalnej jej autorstwa są rozdziały w *Geografii Powszechnej: Morze Bałtyckie* (1966), *Archipelag Malajski* (1967), a w nim *Indonezja i Filipiny*.

Prof. M. Czekańska brała także czynny udział w pracach naukowych i organizacyjnych Komitetu Badań Morza PAN. Efektem prac o tematyce morskiej był artykuł *Ocean światowy*, który stanowił wprowadzenie do pracy prof. Augusta Zierhoffera *Ocean Atlantycki i jego morza* (PWN, 1970). Innym opracowaniem z zakresu geografii regionalnej jest także *Holandia* (1975). Ponadto należy wymienić wybitne opracowanie *Polacy na szlakach świata* (1973), w którym podnosiła wkład polskich geografów w poznawanie różnych obszarów świata oraz kulturę światową. Opracowanie to wydane zostało z okazji ogłoszenia roku 1973, „Rokiem Nauki Polskiej” i obejmowało rozwój podróżnictwa polskiego od XIII w. oraz polskie odkrycia i badania na wszystkich kontynentach i oceanach. Ważną także inicjatywą był rozdział o rozwoju geografii w Wielkopolsce, poczynsz od kronikarzy wielkopolskich po czasy obecne, zamieszczony w wielkim dziele *Nauka w Wielkopolsce – przeszłość i teraźniejszość*.

Szczególny nurt zainteresowań i prac badawczych prof. M. Czekańskiej stanowiła metodyka i dydaktyka geografii, z zakresu której ukazało się 38 opracowań, 22 edycje podręczników szkolnych napisanych samodzielnie lub we współautorstwie oraz skryptów. Najważniejsze z nich to: *Geografia ogólna* (1946), skrypt dla studentów UAM *Wstęp do geografii regionalnej świata* (1959), *Oceanografia – studium geografii dla studentów UAM* (1959).

Szkolne podręczniki do geografii wydawane były przez PZWS, później przez WSiP. Najliczniejsze pod względem wydań były: *Geografia dla kl. V* (wyd. 1-1963, wyd. 19-1980, wspólnie z Haliną Radlicz-Rühlową), *Geografia Polski dla kl. VI* (wyd. 1-1951, wyd. 12-1962, wyd. zm. 1-1963, wyd. 15-1978), *Geografia regionalna świata dla kl. VII* (wyd. 1-1965, wyd. 11-1975, wyd. zm. 1-1976, wyd. 8-1983, wspólnie z H. Radlicz-Rühlową). Podręczniki dla klasy V i VI zostały uznane przez Ministerstwo Oświaty za wyjątkowo dobre oraz interesujące, dlatego też w latach 1954-1955 przetłumaczono je na języki obce:

białoruski, czeski, niemiecki, rosyjski i słowacki, i wydano jako podręczniki dla szkół mniejszości narodowych.

Rozwój teorii dydaktycznych, działalność naukowa i edukacyjna, liczne artykuły, prace metodyczne a także własne doświadczenia były podstawą opracowań: *Metodyka nauczania geografii* (skrypt, UAM 1959), *Zarys metodyki geografii* (1959, wyd. zm. 1964) oraz *Metodyka geografii a praktyka szkolna, podręcznik dla nauczycieli i studentów* (1973). W przedstawionej koncepcji autorka nawiązywała do wcześniejszych ujęć Eugeniusza Romera, S. Pawłowskiego, Stanisławy Niemcówny i Marii Polackówny, dając oryginalne podstawy kształcenia geograficznego. Ważną publikacją była praca zbiorowa pod redakcją M. Czekańskiej *Dydaktyka geografii na studiach uniwersyteckich* wydana w 1971 r. przez Wydawnictwo Naukowe UAM. Wymienione prace stanowiły podstawę kształcenia dydaktycznego w zakresie geografii aż do lat 80-tych XX w., zarówno dla kandydatów dla nauczycieli, jak i czynnych nauczycieli geografii. Uzupełnieniem publikacji były liczne artykuły drukowane w czasopiśmie „Geografia w szkole”. W latach 1975-78 prof. M. Czekańska uczestniczyła także z bardzo dużym zaangażowaniem w pracach UNESCO w ramach polsko-niemieckiej komisji podręcznikowej. W latach 1947–1972 dzięki jej pracy, ogromnych zasług naukowych, dydaktycznych i organizatorskich, dydaktyka geografii zajęła ważną pozycję w uniwersyteckim kształceniu studentów i nauczycieli.

Poza działalnością naukowo-dydaktyczną prof. M. Czekańskiej na szczególną uwagę zasługuje działalność organizacyjna i konsultacyjna w szkolnictwie na wszystkich poziomach edukacyjnych, zarówno w skali lokalnej, ogólnopolskiej i międzynarodowej. W uznaniu za pracę badawczo-dydaktyczną i organizacyjną prof. M. Czekańska otrzymała liczne odznaczenia. Prof. Maria Czekańska w 1972 roku przeszła na emeryturę, niemniej nadal pozostawała aktywna naukowo i publikowała. W 1980 r. wydawnictwo japońskie „Teikoku-Shoin Co. Ltd.” Przygotowało i wydało w tłumaczeniu na język japoński książki do geografii wybranych krajów świata. Podręcznikiem reprezentujących Polskę była *Geografia Polski dla klasy VI*, napisany przez prof. Czekańską. W 1983 r. ukazał się nowy podręcznik napisany we współautorstwie z H. Radlicz-Rühlową *Geografia dla klasy VI – Europa i Azja*. Natomiast w 1984 r. *Polska – ziemia i ludzie* (współautor Danuta Przysasz).

Dzięki pracy naukowej, dydaktycznej i organizatorskiej Pani Profesor Marii Czekańskiej, Dydaktyka geografii zajęła ważną pozycję w uniwersyteckim kształceniu studentów.

9 kwietnia 1991 roku prof. Maria Czekańska zakończyła swoje bardzo aktywne i twórcze życie. Została pochowana na cmentarzu komunalnym Junikowo w Poznaniu.